

A Szentesi úti átkötés D-i végén, egészen a volt Koczka-tanyáig találtunk Árpád-kori töredékeket. Ettől É-ra a nagy kiterjedésű temető sírjai várhatóak, egészen az átkötő út É-i végéig, a dombhajlatig. Itt ugyan nem találtunk semmit, viszont a terület beépített és művelés alatt áll, illetve közel van az 1950-es évek ásatásainak területe.

4. lelőhely (Oh. 13. lh.): A 3. lelőhelytől 100 méternyi szakasz választja csak el, de az laposabb. Különállóságát ezen felül a gyűjtött kerámia korszakolási különbsége is igazolja. A 170+850 km-szelvénytől gyűjtöttünk cserepeket. A 171+100 km-szelvényenél található dűlőúttól Ny-ra azonban a magas búzavetés miatt nem tudtunk terepet járni, mégis a szintvonalak és a terepviszonyok miatt a dűlőúttól számítva csak 100–200 m-re terjedhet túl. (171+100-200 km-szelvény). A lelőhely É–D-i kiterjedését itt sem állt módunkban kideríteni.

A gyűjtött leletanyag avar kori, egy-két Árpád-kori edénytöredék kivételével. A lelőhely érdekességét az adja, hogy a közelben volt Juhász Irén bónumi avar temetője, illetőleg a 3. és 4. lelőhely részleteinek együttese betekintést adhat a kései avar kor és a korai magyar kor évszázadainak régészeti problémakörébe.

Munkatársak: Demcsák Ildikó, Kékegyi Dorottya, Kollarovszkyné Zsilinszky Éva, Medgyesi Pál, Südy István, Zahoránné Sajti Erzsébet.

RÓZSA ZOLTÁN

### 301. Orosháza határa

(Békés megye) Ó, Sza, A

2003. október 31-én helyszíni szemlét tartottam Orosháza É-i határában, lelőhelyek azonosítása céljából.

*Kis Péter tanya:* Orosházától 3 km-re É-ra, a budapesti kövesúttól 2 km-re az úgynevezett Határ úton a Kis Péter-féle 5. számú tanyában, homokbányászás közben D–É-i és K–Ny-i irányítású szarmata sírokat és zsugorított bronzkori sírokat találtak.<sup>18</sup>

Ma már a dűlőút, melyet a térkép is jelöl, s melyhez közel esett az egykori Kis Péter tanya, nincsen meg. A szomszédos tanyák állásából és a felszíni nyomokból azonban könnyedén kikövetkeztettük a tanya helyét. A területen ma is működő homokbánya van, amelyben rendkívül szórványosan ugyan, de találtunk szarmata cserépanyagot a bánya D-i és Ny-i falában, ami egyébként rossz látási viszonyokat nyújtó metszettel bírt. A bánya belső részén a homokos réteget szedik, addig (1,5–2 m) nem mélyedt le egy objektum sem.

A szarmata cserepeket a bánya K-i oldalán, az egykori tanya területén, és annak közvetlen térségében szedtük. A lelőhely a tanyától É-ra 150–200 m-re terjed

ki, a régi homokbánya területét (avar temető) nem éri el. Ny-i szélét a bánya tönkretette, K-i és D-i részén lucerna volt, tehát csak gondoljuk, hogy a viszonylag kicsi méretű lelőhely a domborzati viszonyokkal ekvivalens. A gyűjtött anyagban egy őskori és néhány 8–10. századi kerámiatöredék is volt.

*Kristó-téglagyár:* A nemrégiben megszűnt téglagyár a gárdosi út jobb oldalán található. Kevesen tudják azonban, hogy az eredeti Kristó-féle téglagyár gödrei ugyanennek az útnak a K-i oldalán voltak. Régészeti terepbejárást természetesen nem lehetett végezni. Arra már nagyon remény sem lehet, hogy a szarmata temető sírjaiból fel tudjunk valamit tární.

RÓZSA ZOLTÁN

### 302. Ónod, Vár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

2003. július 14. és október 2. között folytatódtak az ónodi vár helyreállítását megelőző régészeti feltárások. Idén a Ny-i és az É-i fal mentén, a kapunál, valamint a belső palotaépület ÉK-i sarkában és északi szárnyában dolgoztunk.

A bástyás falöv nyugati falának alsó kősorai, és az alapozási kiugrás nélküli, kevésbé egyenletesen rakott alapozás ép állapotban van. A falazat alsó részén, középpüthető kiromlásnak falazott széle sehol sincs, áthatol a teljes falszélességen, betöltése recens. Azonos magasságban 3 vízköpő maradványa figyelhető meg a falon, felettük kb. 1 m-től (változó magasságban) eltérő kőanyagból utólagos falmagasítás történt, a fal mögé halmozott feltöltésben talált 16. század második feléből származó kályhacsempék szerint a 17. század első felében. E falmagasításban a magasítás szintjétől induló 2 db (a falazattal azonos falazóanyaggal elfalazott) kisebb méretű lőrés figyelhető meg, melyek egyikének szélessége a belső falsíkon 1 m volt. A felmagasított földtöltés felső szintjéről 5 db belül 190 cm, kívül 150 cm széles, kifele rézsűsen szűkülő, mellvédfalas, felül egykor közel 3 m magasságban átboltozott (ablakfülkére emlékeztető kialakítású) ágyúlőrés maradványai találhatóak. A falmagasítással egykorúak, mellvédfaluk mintegy 110 cm magas és 95 cm széles volt. Az ÉNy-i bástyától D-re 340 cm-re egy, a falmagasításhoz belülről merőlegesen támaszkodó, 250 cm hosszú fal alapozását találtuk, melynek funkciója egyelőre kérdéses. Az ÉNy-i bástya alapozása ép, az É-i oldalon – kivételes módon, talán a Sajó alámosását megakadályozandó – alapozási kiugrása van. Első építési periódusa a nyugati fal első periódusával egykorú. Ekkor Ny-i és É-i homlokfalának emeleti szintjén a DK-i bástyához hasonló módon hármastűlő alakítottak ki, míg D-i és K-i szárnyfalán a földszinti és az emeleti szinten 1-1 lőrés helyezkedett el. Később az emeleti rész jelentős visszabontása után a bástyát téglából és bontott kváderkőből készült egyes falazattal magasították fel. A lőréseket gyakran faragott kövek másodlagos felhasználásával mindenütt beszűkít-

18 IFJ. OLASZ ERNŐ: Árpádkori temető Kardoskúton. ArchÉrt (81) 1954, 196–201. (84., 87.)

tették, a szárnyak falkoronáján 1-1, a homlokoldalok tetején 2-2 újabb lőrést alakítottak ki. A mellvédek külső oldalát rézsűsen képezték ki. Utóbb a bástyába K-Ny irányú osztófalat húztak, D-i és K-i oldalán kőfalakat emeltek, melyekre K-Ny irányú dongaboltozatok kerültek mind a földszinten, mind az emeleten. A falazóanyag, valamint statikai megfontolások alapján a bástya beboltozása a Ny-i fal magasztásával egykorú. A falak tetején későbbi ráépítés maradványai is látszanak: ezek vélhetően a 19. sz. eleji építkezések nyomai.

Az É-i fal álló csonkján a 19. század eleji átépítésből fennmaradt ablakfülke és ablaknyílás, korábbi lőrésből utólagosan kialakított átjáró (árnyékszékhez?), valamint egy utólagosan ablakká tágított lőrés maradványai láthatók. Az É-i fal föld alá került szakaszának Ny-i végén D-i irányban tapasztaltunk alapozási kiugrást. A fal É-i irányban egyre mélyebben pusztult le. K-i irányban az alapozás a falcsonktól 19 m-ig követhető. 4 m-től a Sajó által alámosott alapozás egyre jelentősebben kimozdult. 17–19 m között az alapozás D-i oldalának néhány köve in situ maradt. 19–31 m között az alapozás teljesen elpusztult, 31–36 m között kimozdult alapozást, 36–40 m között in situ, illetve alig kimozdult alapozást tártunk fel. A kifordult faltömbök alatt itt sejtethető az ÉK-i bástya Ny-i falának indítása. Az É-i fal jelentősebb ledőlt tömbjeit felmértük. Az ÉNy-i falcsonkkal egyező módon 3 építési periódus különíthető el. A falsíkokat nagyobb andezitkövekből rakták, utóbb lapos kövekből magasították fel. E felmagasztásban a K-i falhoz hasonlóan szakállas puskához kialakított lőrések voltak. A 19. század elejének építkezései során az É-i falra támaszkodó épülethez jelentős mennyiségű téglát használtak fel, melyek között leggyakoribbak a CAE bélyeggel ellátottak. E 19. századi épület nagyobb, belülről vakolt és meszelt faltömbjei, valamint egy kályhájának maradványai előkerültek a kifordult É-i várfal helyére zuhanva.

A kapunál ismét feltártuk és dokumentáltuk a korábban már részben feltárt falakat, és feltártuk a kapu K-i oldalát is. A kapunyílás a fal teljes szélességében 280 cm széles, oldalfalainak csorbázott felülete kiszélesítésre, egyenetlen felszíne visszabontásra utal. Külső nyílása elé 5 m hosszon 110 cm széles, armírozott sarkú, felfelé rézsűsen szűkülő falpillért építettek. A várfalhoz belülről merőlegesen két, utólag épült fal csatlakozik, melyek kapufolyosót fognak közre. A korábbi ásatás fotói bizonyítják, hogy e kapufolyosó K-i falának K-i oldalához építéskor még nem támaszkodott feltöltés. E két falat egybeépült Ny-K irányú fal köti össze. A kapunyílás visszabontása, a külső pillér és a kapufolyosó feltehetően egykorúak, használatuk korára a várfal tetején lelt 1620-as, 1630-as években vert pénzek utalnak. Lehetséges, hogy a falpillér és a kapufolyosó D-i fala kissé szabálytalan formájú, közel négyzetes alaprajzú kapuépítmény alapjaiként értelmezhetők. Vastag pusztulási rétegek felett téglakő vegyes falazatú, keskeny, L alakban futó falmaradványt is leltünk a kapunyílásra merő-

legesen, melyet a 19. századi részleges újjáépítés nyomainak tarthatunk.

Kitisztítottuk és konzerválásra előkészítettük a belső épület korábban feltárt K-i szárnyát, és elkülönítettük a középkori, illetve 16. század eleji falakat. A kis felületen még kutatható reneszánsz járószinten II. Lajos érméje került elő. Az ÉK-i sarokhelyiség sarka armírozott, K-i falában az építéssel egykorú árnyékszék-akna került elő, melynek téglából kiképzett lejtős alját kívülről in situ vasrács zárja el. A külső szint utóbb e nyílás fölé került, ezért a falba magasabban újabb nyílást vágtak. Később az akna belső, nyitott oldalát elfalazták. Az árnyékszékaknától É-ra pinceszellőző aknája helyezkedik el, mely a belső épület falához képest utólagos. A K-i falhoz K-i irányban futó, utólagosan épített, agyagba rakott kövekből álló, cölöppel erősített fal csatlakozik, mely egykor az ÉK-i bástyát határolta D-ről. A K-i falszoros feltöltésére visszabontása után került sor. Előkerült az ÉK-i sarokhelyiség dongaboltozatának beszakadt maradványa, feltárása azonban jövőre maradt. Újra feltártuk és kiszélesítettük az É-i szárnyat egykor átvágó kutatóárok részletét. Az É-i szárny pincéjének boltozata itt beszakadt, falát belülről téglafallal köpenyezték meg, s erről indítottak újabb boltozatot. Erre feltehetően a 19. század eleji újjáépítés során került sor, amit a betöltésbe hullott CAE bélyeges téglá igazol.

Az ásatáson részt vettek Haász Gabriella és Szekeres Krisztina régészek, Halász Ágoston és Nagy Éva régészhallgatók, Czifrák László, Marosfalvi Ákos és Nagy István rajzoló.

TOMKA GÁBOR

### 303. Ópusztaszer, Szermonostor

(Csongrád megye) Kő

2003. június 3. és július 15. között folytattuk a sok éve folyó feltárást. Kibontottuk a 02/1–2 szelvényekben a „fakolostor” 1. és 2. szintjét. Az 1. szint agyagos épületomladéknak bizonyult, a 2. szint pedig a szokásos keskeny alapozási árkok által határolt, lejárt padlószint, amelyen megtaláltuk a „fakolostor” használatának a végét jelző, legkésőbbi pénzérmét.

A 93/2 szelvényben kibontottuk a „fakolostor” északi szárnya 1. helyiségében az 5., egyben legalsó szintet, amin viszont az épületegyüttes használatának kezdetét adó, azaz a legkorábbi pénzérme került elő. Ugyanebben a szelvényben mélyebben (a tatárjárás előtti kolostorudvaron, a KU 3. szinten) a műhelykörzet újabb objektummal egészült ki. Ez a 02/56 objektum, ami egy újabb bronzöntő-gödör. Az 1993-ban feltárt harangöntő-gödörnél kisebb, új öntő-gödörben a korábban megfigyelt módon zajlott az öntés. Itt azonban a talpatatot kő helyett téglából építették, erre helyezték a kb. 50 cm átmérőjű, maximum 30 cm magas tárgyat. Az öntő-gödört a nagy harangöntőnél eggyel korábbi periódusban, valószínűleg az ún. „Szent Gallen-i” típusú templom idejében használták, a 11. sz. végén.

VÁLYI KATALIN